Аббас Сәһһәт

ШЕИРЛӘР

Ушагкәнҹнәшр
Бакы · 1954

84(5 Азе)
С 50

Аббас Сәһһәт

ШЕИРЛӘР

Kitabxanası
Кед. Рай Библиотека
8641

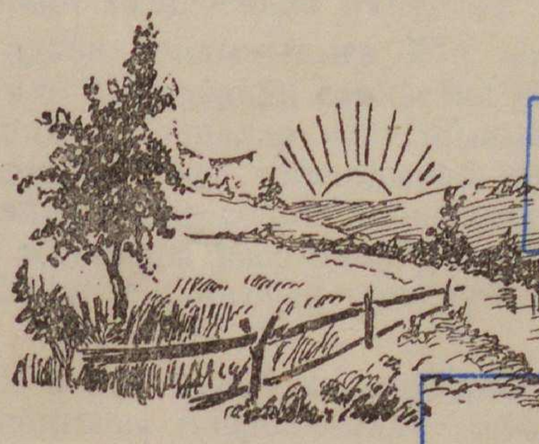

MƏCBURİ NÜSXƏ
№

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI
İNV. № 87046

Азәрбайҹан
Ушаг вә Ҝәнҹләр Әдәбијјаты Нәшријјаты
Бакы — 1954

Редактору
Х. ӘЗИЗБӘЈОВ

MƏCBURİ NÜSXƏ
№

МУГӘДДИМӘ

Шаир вә тәрҹүмәчи Аббас Сәһһәт (1874—1918) XX әср Азәрбајҹан әдәбијјатынын көркәмли сималарындандыр. О, мәдәни керилик, ҹәһаләт вә мөвһуматла мүбаризәјә һәср эдилмиш бир һәјат јолу кечмиш, әсәрләриндә буржуа-мүлкәдар ҹәмијјәтиндәки иҹтимаи һагсызлыглары, феодал-патриархал адәт-ән'әнәләри, буржуа зијалыларыны тәнгид етмишдир. Шаирин «Шаир, Шеир пәриси вә Шәһәрли», «Әһмәдин гејрәти» кими поэмалары, бир чох иҹтимаи мәзмунлу шеирләри мәфкурәви-бәдии хүсусијјәтләрилә XX әср Азәрбајҹан әдәбијјатынын зәнкин хәзинәсиндә мүһүм јер тутур.

А. Сәһһәт әдәби јарадыҹылыға XIX әсрин 90-ҹы илиндән башламыш вә илк шеирләрини схоластик Шәрг әдәбијјаты тә'сириндә јазмышдыр. Сонралар јарадыҹылығынын бу илләрини «Гәфләт вә пәришан јуху» адландыран шаир 1905-ҹи ил биринҹи рус ингилабындан сонра лирикасыны дөврүн иҹтимаи мәсәләләринин тәсвиринә һәср едир, азадлыға, маариф вә елмә чағырыш Сәһһәт рүбабынын тәрәннүм етдији әсас мәсәләләр олур.

А. Сәһһәтин бөјүк әдәби хидмәтләриндән бири дә габагҹыл рус әдәбијјатыны Азәрбајҹанда јајмасыдыр. Рус дилини сә'јлә өјрәнән вә көркәмли рус классикләриндән көзәл тәрҹүмәләр едән шаир, Азәрбајҹанда рус әдәбијјатынын тәблиғинә хүсуси әһәмијјәт вермишдир. О, әдәби, фикри вә мә'нәви гиданы, өзүнү дүшүндүрән мәсәләләри бу бөјүк сәнәт хәзинәсиндә тапыр, она јарадыҹылыг мәктәби кими бахырды. 1905-ҹи илдән башлајараг бүтүн јарадыҹылығы боју тәрҹүмә илә мәшғул олан Сәһһәт рус әдәбијјаты илә јахындан марагланмыш, онун һаггында гијмәтли фикирләр сөјләмиш вә бу

әдәбиййатын Крылов, Пушкин, Лермонтов, Колтсов, Михайлов, Плешшеев, Горки кими ийирми бешдән юхары мүәллифинин әсәрини азәрбайчанчая чевирмишдир.

А. Сәһһәтин әдәби вә ичтимаи фәалиййәти кениш вә һәр-тәрәфли олмушдур. О, бәдии әдәбиййатын шеир, нәср вә драм жанрларында әсәрләр яратмыш, педагожи фәалиййәти илә янашы дәрсликләр тәртиб этмиш, әдәбиййат, маариф, мәдәниййәт, ичтимаи-сияси мәсәләләрдән бәһс эдән бир чох элми, публисистик мәгаләләр язмышдыр.

Аббас Сәһһәтин әдәби ярадычылығында ушаглар вә кәнчләр үчүн яздығы әсәрләр мүһүм бир ер тутур. Он беш илә гәдәр мүәллимлик этмиш шаир ялныз мәктәбдә дейил, әдәби ярадычылығында да бир мүәллим олмушдур. Онун ингилабдан габаг ушаг журналларында, дәрсликләрдә чап олунан бир чох лирик шеирләри, сәһнә әсәрләри, тәмсилләри инди дә кәнч нәслин тә'лим-тәрбийә ишинә көмәк көстәрәрәк онда халг мәишәтинә, мүсбәт адәт-ән'әнәләрлә бағлы кейфиййәтләрә дәрин бир мәһәббәт оядыр. Ушаглар үчүн яздығы әсәрләрдә Сәһһәтин демократизми, халг әдәбиййаты илә әлагәси дә өз әксини тапмышдыр.

А. Сәһһәт Азәрбайчанда ушаг әдәбиййатынын әсасыны гоян мүәллифләрдән олмушдур. О, бир маарифпәрвәр кими ушагларын, кәнчләрин тә'лим-тәрбийәсинә бөйүк әһәмиййәт вермиш, бу мәгсәдлә дә әдәбиййатдан бир васитә кими истифадә этмишдир. Рус әдәбиййатындан ушаглар үчүн тәрчүмә этдийи әсәрләрдә дә шаир тәрбийә мәсәләләринә, рус әдәбиййатынын габагчыл фикирләрини яймаға хүсуси диггәт верирди...

Бөйүк рус тәнгидчиси В. Г. Белински ушаг әдәбиййатыны яш хүсусиййәтләринә көрә мүәййән һиссәләрә айырмағы, ушағын яшыны нәзәрә алараг онун фикри сәвиййәсинә мәнсуб әсәрләр охутмағы зәрури сайырды. Сәһһәтин кәнч нәсл үчүн яздығы әсәрләр бу чәһәтдән ики һиссәйә айрылыр. О һәм аз яшлы ушаглар үчүн кичик һәчмли лирик шеирләр, нәғмәләр, һәм дә мәктәб яшлы ушаглара вә кәнчләрә мәхсус дидактик характер дашыян тәмсилләр, аллегорялар яратмышдыр.

Шаирин аз яшлы ушаглар үчүн яздығы шеирләри фикир конкретлийи, йығчамлығы вә садәлийи илә сечилир. «Чүчәләр», «Гушлар», «Яз», «Бағча», «Ана вә бала» кими ушаглар арасында чох яйылмыш шеирләр шаирин ушаг зөвгү вә әһвали-руһиййәсини, һисс вә дүшүнчәсини яхшы билдийини, бунлары сәмими вә айдын шәкилдә ифадә этмәйи бачардығыны көстәрир. Бу шеирләр ушагларын тәбиәт вә чәмиййәт һаггында тәсәввүрләрини кенишләндирир, онларда аиләйә, ата-аная, зәһмәтә мәһәббәт һисси оядыр, гушларын, һейванларын һәяты, фәсилләр, нәбатат һаггында конкрет мә'лумат верир. Шаирин ушаг шеирләринин мараглы хүсусиййәтләриндән бири будур ки, онларын хейли һиссәси мүәййән бир сүжет әсасында гурулмушдур. Бу исә ше'рин ушағын һафизәсиндә даһа яхшы галмасына, онун идеясыны тез вә асан мәнимсәмәсинә көмәк эдир. Сәһһәтин сүжет әсасында язылмыш белә шеирләри сырасына «Ики ушаг», «Ики дана», «Ата вә оғул», «Ит вә көлкәси» вә башгалары дахилдир.

А. Сәһһәтин мәктәблиләр вә кәнчләр үчүн яздығы әсәрләрдә маарифә вә элмә чағырыш, вәтәнә мәһәббәт мөвзулары әсас ер тутур. Вәтәни—Азәрбайчаны азадлыг йолуна чыхармаг ишиндә кәнчләрин фәалиййәтинә бөйүк мә'на верән шаир өз шеирләриндә элм вә маарифи, онун файдалы нәтичәләрини дәрин бир эһтирасла тәблиғ эдирди. («Мәктәб шакирди», «Бир мәктәбдә имтаһан» вә с.)

А. Сәһһәтин ушаглар үчүн яздығы әсәрләрин мүһүм һиссәсини тәмсилләр тәшкил эдир. Бөйүк рус тәнгидчиси Белинскинин дидактик әдәбиййатын ән әсас жанры кими гиймәтләндирдийи тәмсилдән Сәһһәт тәрбийә васитәси кими истифадә этмиш вә бунлары әсасән дәрсликләрдә чап этдирмишдир. Шаирин һәр тәмсили мүәййән әхлаги, тәрбийәви мә'на дашыйыр. С. Ә. Ширванинин (1835—1888) тәмсилләринә яхын бир үслубда язылан шеирләрдә Сәһһәт ичтимаи бәрабәрсизлийин, чәһаләт вә мөвһуматын, керидә галмыш инсанларын тәнгидини верир. «Күн вә күләк», «Түлкү вә меймун», «Түлкү вә гурд», «Ушаг вә аслан», «Ит вә көлкәси» кими тәмсилләриндә исә шаир ушагларда доғрулуг, чалышганлыг, чәсарәт кими сифәтләр тәрбийә эдир. «Улаг вә аслан» тәмсилиндә асланы өлдүрмәк иддиасына дүшән ловға улаг күлүнч вәзиййәтә дүшүр. О, асланын бир һәмләсиндә мәһв олур. «Түлкү вә гурд» тәмсилиндә бошбоғазлыг, тәнбәллик тәнгидә тутулур.

Китабда А. Сәһһәтин мәшһур рус шаири И. А. Крыловдан (1769—1844) тәрчүмә этдийи бә'зи тәмсилләр дә верилмишдир. Бунлар шаирин йүксәк тәрчүмәчилик истедадыны көстәрмәклә янашы онун кәнч нәсли рус әдәбиййаты илә, бу әдәбиййатын габагчыл фикирләрилә таныш этмәк ишинә хүсуси диггәт вердийини дә айдынлашдырыр. Сәһһәт Азәрбайчан

әдәбийјатында Крыловун јахшы тәрҹүмәчиләриндән бири һесаб олунур. Онун Крыловдан тәрҹүмә етдији «Сазандалар», «Фил вә алабаш», «Гурд вә гузу», «Зәһмәткеш ајы» вә с. тәмсилләри бу күн белә ән јахшы тәрҹүмә нүмунәләри кими бөјүк марагла охунур. Крыловун јарадычылығына мәхсус олан кејфијјәтләри—хәлгилији, кәскин сатираны, дил садәлијини шаир тәрҹүмәләриндә көзләмиш, бөјүк рус шаиринин јарадычылығыны охуҹуја әслинә јахын шәкилдә чатдыра билмишдир. О, Крыловун бә'зи тәмсилләрини сәрбәст тәрҹүмә етсә дә, бунларын үмуми идејасыны сахламаға чалышмышдыр. И. А. Крыловун рус иҹтимаи һәјатындан бәһс едән, һаким синифләрә гаршы чеврилмиш әсәрләринин Сәһһәтин јарадычылығына мүсбәт тә'сири олмуш вә о өзүнүн бә'зи тәмсилләрини бунун тә'сири алтында јаратмышдыр.

А.Сәһһәтин ушаглар үчүн јаздығы шеирләринин бир гисми дә тәбиәт лөвһәләринин тәсвиринә һәср олунмушдур. Үмумијјәтлә Сәһһәт Азәрбајҹан әдәбијјатында көзәл, реал тәбиәт мәнзәрәләри јарадан шаирләрдән сајылыр. Тәбиәти тәрәннүм етмәк онун лирикасынын әсас хүсусијјәтләриндәндир. О, тәбиәти донмуш, ҹансыз шәкилдә дејил, ҹәмијјәтлә, инсанларла бирликдә тәсвир едир. Тәбиәтин көзәлликләрини инсанла, әмәклә әлагәдар верән мәшһур рус шаирләри Пушкин, Колтсов, Никитин кими, о да тәбиәти инсансыз тәсәввүр етмир, инсан онун пејсажларына бир ҹанлылыг, һәрәкәт, һәјатилик верир. Бу шеирләрдә инсан әмәјини, әмәкчи синифләрин ағыр вәзијјәтини екс етдирән лөвһәләрә дә тәсадүф едилир.

А. Сәһһәт Азәрбајҹанда ушаг әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләриндәндир. Онун һәлә ингилабдан әввәл тә'лим-тәрбијә ишинә көмәк көстәрән ушаг әсәрләри, бу күн дә бәдии-тәрбијәви әһәмијјәтини сахлајыр, мәктәблиләримиз тәрәфиндән севилә-севилә әзбәрләнир, нәғмәләрдә охунур.

К. Талыбзадә.

ШЕИРЛӘР

ЧҮЧӘЛӘР

Чүчәләрим бирәр-бирәр[1]
Сую көрүб яхын кәләр,
Ичәр, кедәр эшәләнәр.
Ейәр, ичәр чүчәләрим,
Доюб гачар чүчәләрим.

Чүчәләрим лүмәк-лүмәк
Ганадлары көдәк-көдәк,
Ем ахтарар, тапар емәк,
Ейәр, ичәр чүчәләрим,
Доюб гачар чүчәләрим.

Кечә дөнәндә күндүзә,
Чүчәләрим кәзә-кәзә
Сәһәр һиндән гачар дүзә.
Ейәр, ичәр чүчәләрим,
Доюб гачар чүчәләрим.

Чүчәләрим бәзәклидир,
Бәзәклидир, дүзәклидир,
Сары, чил-чил, һәр рәнклидир.
Ейәр, ичәр чүчәләрим,
Доюб гачар чүчәләрим.

---

[1] *Бирәр-бирәр*—бир-бир.

ГАРЫ ВӘ ГУЛЛУГЧУЛАРЫ

Бир гарынын бир хорузу вар иди,
Һәр күн обашдандан о банлар иди.
Сүбһ чох эртә оянарды гары,
Дурғузар иди һамы хидмәткары.
Инчийиб ахырда о гуллугчулар
Ол хорузу өлдүрүбән атдылар,
Та ки кәсилсин сәси, асудәчә
Бәлкә доюнча яталар һәр кечә.
Чүнки гары билди бу кейфиййәти,
Өзкә саяг олду онун ниййәти:
Сонра кечә олмамыш икән яры,
Онлары бир-бир оядарды гары.

ГАРАНГУШ БАЛАЛАРЫ

Ай гушчуғазлар, нә ярашыглысыз!
Ҹан кими бәсләнмәйә лайыглысыз!
Нәдир о истәкли, о һейран бахыш?
Нә дадлы чик-чик, нә көзәл чырпыныш!
Бирдән учалды нийә чик-чикләриз?
Пәһ-пәһ, ачылмыш сары димдикләриз!
А бәхтәвәрләр, ананыз кәлдими?
Гонду юва үстүнә, динҹәлдими?
Көрчәк ону сәсләнмәйә башладыз,
Ҹивилтиләрлә әҹәб алгышладыз!
Ем кәтириб йохса сизә вермәйә?
Я ки кәлиб бир гуру диндирмәйә?

АТА ВӘ ОҒУЛ

Ай дәдә, дур кет мәнә чох шейләр ал!
Бир дәнә чанта, бир-ики дәфтәр ал!
Мән дайым оғлуйла кәлирдим баяг,
Көрдүм о мәктәбдә охур чох ушаг.
Дурдум ора пәнчәрәдән бахмаға,
Дәрсләринә азча гулаг асмаға.
Дәрсләри етдикдә, дәдә, ахирә,
Охудулар эллийи бирдән-бирә.
Һамысынын яхшы тутурду сәси,
Һәр ким ола, көрсә дүшәр һәвәси.
Чөлдә мәни көрдү мүәллимләри,
Тутду апарды өзү лап ичәри.
Хейли данышдырды мәни, динләди,
Сонра нәвазишлә мәнә сөйләди:
— Де сәни көндәрсин атан мәктәбә,
Элм охуюб та етәсән мәтләбә.

ИТ ВӘ КӨЛКӘСИ

Бир ит ағзында бир сүмүклә сәһәр
Су кәнарындан эйләйирди күзәр.
Суда өз көлкәсин көрүб о заман
Санды ки, бир өзкә итдир о һейван.
Сүмүйүнү атды тез о бир янә,
Суя вурду өзүнү һәрисанә,
О ити та ки, горхуя салсын,
Бәлкә ағзындакы эти алсын.
Тапмады бир шей, олду чох гәмкин,
Һәм итирди наһаг ерә хөрәйин.
Көлкәйә уйма, һирсү-гәфләтдән,
Та әлин чыхмасын һәгигәтдән.

ЯЗ

О күн ки фәсли-яз олар,
Кечә, күнүз тараз олар,
Һаванын артар истиси,
Даһа союглуг аз олар.
Әрир дағын, чөлүн гары,
Ахар дәрәләрә сары.
Курулту илә сел кәләр,
Салар сәдая чайлары.
Гарангуш ол заман[1] кәләр,
Енә тикәр ювасыны,
Гонар яшыл ағачлара,
Охур көзәл һавасыны.

[1] *Ол*—о. *Ол заман*—о заман

ГУШЛАР

Гушлар, гушлар, а гушлар!
Гарангушлар, а гушлар!
Чәһ-чәһ вурун бурада,
Каһ ердә, каһ ювада,
Гонун бу тәк будаға,
Чох кетмәйин узаға!
А гушларым, кетмәйин,
Мәни гәмкин этмәйин!
Гушлар, нечүн кедирсиз?
Йохса ки. сейр эдирсиз?
Гушлар учду, экилди,
Вай, сәсләри кәсилди!
Бир сәс кәлир узагдан,
Мән динләрәм баягдан.
Сөйләр ки:—Гыш явугдур,[1]
Сизин ерләр совугдур.[2]
Вар истичә өлкәләр,
Гышда бизә хош кәләр.
Сәбр эйлә, гой яз олсун,
Бир гар, яғыш аз олсун,
Совгат кәтирәр гушлар
Сизә көзәл маһнылар.

[1] *Явуг*—яхын.
[2] *Совуг*—союг.

СӘРЧӘ ВӘ ГЫРҒЫ

Сәрчәни бир гырғы эдәркән шикар
Бир тәләйә олду гәзадан дүчар.
Чүтчү көрүб тутду ону ол заман.
Гырғы кәлиб наләйә этди фәған.
Сөйләди: «Рәһм эйлә, мәни гыл хилас,
Ичз[1] илә сәндән эдирәм илтимас[2].
Истәр идим овламаға сәрчәни,
Сән нийә наһаг ерә тутдун мәни?
Вермәмишәм мән ки хәсарәт сәнә,
Сән дә дәхи вермә әзиййәт мәнә».
Чүтчү деди: «Бирчә мәнә гыл бәян.
Сәрчә верибдирми сәнә бир зиян?
Гәсд эләмишдин нә үчүн чанына,
Олмуш идин тәшнә онун ганына?»
Чүтчү баба бөйлә дейиб гейзнак
Эйләди ол гырғыны ол дәм һәлак.
Халг илә һәр кәс нечә рәфтар эдәр,
Һаг ону ол дәрдә гирифтар эдәр.

1 *Ичз*—ачизлик.
2 *Илтимас*—хаһиш.

Яхшылыға яхшы чәзалар алар,
Пислийә һәм дүрлү[1] сәзалар алар.
Сә'й элә әхлагыны гыл хубтәр,
Хүлги-һәсән[2] саһиби ол, эй пәсәр![3]

1 *Дүрлү*—чүрбәчүр.
2 *Хүлги-һәсән*—көзәл хасиййәт.
3 *Пәсәр*—оғул.

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI
İNV. № 87046

КУЛЛӘРИН БӘҺСИ

ГЫЗЫЛ КУЛ

Мән шаһыям гөнчәләрин, күлләрин,
Ән көзәл истәклиси бүлбүлләрин;
Мән һамыдан яхшы ярашыглыям,
Севмәлийәм, әтрә булашыглыям.
Фәхр эдәрәм һалэтимә, һәнкимә,
Гырмызы ярпагларыма, рәнкимә.
Бағы тутар әтри-дәһаным[1] мәним,
Эйби нәдир, варса тиканым мәним?!

АҒ ЗАНБАГ

Әлдә мәним ағ гәдәһим вардыр,
Ағзынадәк әтр илә сәршардыр[2].
Вар арыдан өтрү гызыл күл тозум,
Бойда-бухунда да гәшәнкдир үзүм,
Кәрчи узундурса мәним ярпағым,
Йохду енә ловғалығым, азмағым.
Һан кәпәнәк, хырда гарышга енә
Күндә кәләрләр, сығынарлар мәнә.

[1] *Әтри-дәһаным*—ағзымын ийи, әтри.
[2] *Сәршар*—долу, допдолу.

ШӘББУ

Кәр йох исә севимли рәнким мәним,
Шух дейилдирсә дә һәнким мәним,
Әтрим узагдан бүрүйүр әләми,
Валеһү-һейран эләйир адәми.[1]
Халг дейәр чүн һамы шәббу мәнә,
Фәхр үчүн, әлбәттә, етәр бу мәнә.
Мән үмәралар[2] бағынын малыям,
Күлләр арасында тамашалыям.

[1] *Адәми*—адамы.
[2] *Үмәра*—рүтбә саһибләри, бөйүкләр.

ВӘТӘН

Көнлүмүн севкили мәһбубу мәним
Вәтәнимдир, вәтәнимдир, вәтәним.
Мәни хәлг эйләмиш әввәлчә худа,
Сонра вермиш вәтәним нәшвү-нүма[1]
Вәтәним верди мәнә нанү-нәмәк[2],
Вәтәни, мәнчә, унутмаг нә демәк?!
Анадыр һәр кишийә өз вәтәни:
Бәсләйиб синәси үстүндә ону.
Сүдүдүр ки, доланыб ганым олуб,
О мәним севкили чананым олуб.
Сахларам көзләрим үстә ону мән,
Өләрәм әлдән әкәр кетсә вәтән.
Вәтәнин не'мәти нисян олмаз [3]
Нахәләфләр она гурбан олмаз.
Вәтән—әчдадымызын мәдфәнидир,[4]
Вәтән—өвладымызын мәскәнидир.
Вәтәнин севмәйән инсан олмаз,
Олса, ол шәхсдә вичдан олмаз.

---

[1] *Нәшвү-нүма*—инкишаф.
[2] *Нанү-нәмәк*—дуз-чөрәк.
[3] *Нисян*—унутма, унудулма; *нисян олмаз*—унутмаг олмаз, унудула билмәз.
[4] *Мәдфән*—гәбристан.

ОҒРУ ВӘ АНАСЫ

Бир мәктәбли оғурлады бир вәхти
Йолдашынын китабыны хәлвәти.
Эвләринә кизлин ону кәтирди,
Өз истәкли анасына етирди.
Валидәси оғурлуғун анлады.
Оғлун исә нә гахды, нә данлады.
Өз тутдуғу ишдән ушаг хошланды,
Бундан сонра оғурлуға даданды.
Фикр эйләди: «Нә йоғурдум, нә япдым,
Әчәб ишдир, һазырча кокә тапдым».
Кәсб этмәди,[1] чиб кәсмәк адәт этди,
Гулдур олду, эв кәсди, гарәт этди.
Оғрулара яр[2] олду, йолдаш олду,
Гулдурлара, гачаглара гошулду.
Бир иш үстә ахыр мүгәссир олду,
Диванбәйи һөкм эйләди,—тутулду.
Ганун үзрә мүһакимә олунду,
Фәрман чыхды, асылсын, һөкм охунду.
Заваллы та чәзасыны динләди,
Изн истәди, бир нечә сөз сөйләди:
— Ай һакимләр, мүгәссирәм, доғрудур,
Һәгигәтдә мәним анам оғрудур.

---

[1] *Кәсб этмәк*—ишләйиб газанмаг.
[2] *Яр*—йолдаш, тай.

Әввәл дәфә оғурлуға уяркән,
Йолдашымдан китаб оғурлаяркән,
Этсә иди анам мәни мәзәммәт,
Олмаз идим инди бу нөв бәдбәхт.
Мәнә анам белә олмуш мүдәббир,[1]
Инсаф илә дейин, кимдир мүгәссир?

1 *Мүдәббир* — тәдбирчи, йолкөстәрән.

АЙЫ ВӘ АРЫЛАР

Бир айынын дүшдү йолу бир заман
Бал арысы кәндисинә накәһан.
Йыхды ерә кәндини дәрһал айы,
Та дағыдыб сонра есин бал айы.
Акаһ олантәк арылар һалдан,
Олдулар ашифтә бу әһвалдан.
Ол айыны дөймәйә билиттифаг[1],
Эйләдиләр һәмлә һәрә бир саяг.
Көрдү фәнадыр ишинин ахири,
Гачды о саат айы ордан кери.

1 *Билиттифаг* — бирликдә.

АЙЫ ВӘ ШИР

Әлбир олуб бир айы бир шир илә,
Овладылар довшаны тәдбир илә.
Олмадылар разы ону бөлмәйә,
Чыхды иш ахыр өлүб-өлдүрмәйә.
Чейнәдиләр, дишләдиләр, диддиләр,
Бир-бирини ал гана гәрг этдиләр.
Өзләрини тагәтдән салдылар,
Һәр бири бир сәмтә дүшүб галдылар.
Түлкү узагдан көрүб ол һаләти
Билди ки, йох һеч биринин тагәти.
Кәлди көтүрдү ову, этди фәрар,[1]
Һәсрәт илә бахды далынча булар.

[1] *Фәрар этмәк*—гачмаг.

ТҮЛКҮ ВӘ ГУРД

Түлкү кәзәндә йыхылыб накәһан
Бир гуюя дүшмүш иди бир заман.
Торпаға сүртмүшдү үзүн, һәм көзүн,
Гуртара билмәзди өлүмдән өзүн.
Дүшдү гәзадан[1] ора гурдун йолу.
Бахды ки, көрсүн гую бошдур, долу.
Түлкү ону көрдү, салам эйләди,
Ағлады, ялварды белә сөйләди:
— Гурд ләлә, сәндән эдирәм илтимас,[2]
Сән мәни бу тәһлүкәдән гыл хилас.—
Гурд деди:—Чох-чох янырам һалына,
Хатирим ашүфтәдир[3] әһвалына.
Билмирәм ахшам эдәчәксән нечә?
Сүбһ ачачагсан нә саяг бу кечә?—
Түлкү деди:—Чох сағ ол, ай гурд ләлә!
Бош данышыгдан нә етәр һасилә?
Сән белә һәркаһ мәнә гәмхар[4] исән,
Һалыма рәһмин кәлиб ағлар исән,

[1] *Гәзадан*—тәсадүфән.
[2] *Илтимас*—хаһиш.
[3] *Ашүфтә*—пәришан; бекеф.
[4] *Гәмхар*—дәрдчәкән.

Бир гәдәр ип тап, мәнә гыл илтифат,
Вер мәнә бир нөв илә бурдан ничат.
Йохса ки, этмәз гуру сөз иктифа,[1]
Иш кәрәк олсун, нә әбәс иддиа.

[1] *Иктифа*—кафи, кифайәт, бәс.

УЛАГ ВӘ АСЛАН

Бир хоруз илә бир заман эшшәк
Кәнд ичиндә кәзирдиләр тәк-тәк.
Накаһан көрдүләр ки, бир аслан
Үз гоюб кәнд сары кәлир гүрран[1].
Горхудан салдылар хүрушү-сәда[2]
Бир-бирә дәйди каттаву-коха.
Вәз'ү-өвзаы[3] чүнки көрдү яман,
Гайыдыб гачды чөл сары аслан.
Белә көрчәк улаг күман этди:
«Горхду мәндән бу шир, гачыб кетди.»
Даһа шөвгүндән олмады раһәт,
Эләди шири говмаға чүр'әт.
Гайыдыб шир бахды мәстанә,
Көрдү эшшәк кәлир дилиранә[4].
Күлдү бир гәдәр онун сәфаһәтинә,
Дәркинә, фәһминә, фәрасәтинә
Тутду йыхды ерә о наданы,
Йыртды, чырды, дағытды һейваны.

[1] *Гүрран*—нәрилдәйә-нәрилдәйә.
[2] *Хүрушү-сәда*—чығыр-бағыр.
[3] *Вәз'ү-өвза* — үмуми вәзиййәт.
[4] *Дилиранә*—чүр'этлә, чәсарәтлә.

Дириликдән олан заман мә'юс
Анлайыб эшшәк эйләди әфсус:
«Күчүмү мән билә-билә наһәг
Ширә гылдым һүчум мән әһмәг.
Мән билирдим бу асланын һүнәрин,
Чәкирәм инди сәһвимин зәрәрин.

ЯЙ СӘҺӘРИ

Од тутуб гырмызы атәшлә енә янды үфүг,
Шәфәгин гырмызы рәнкилә ишыгланды үфүг.
Бир гәдәр чайдан узаг од галамыш дағда чобан,
Оядыр өз сүрүсүн, отлая яйлагда чобан.
Юмшаг көй чәмәнин үстә дүшүб шеһ кечәдән,
Исти йохдур, һәлә вар бир балача меһ кечәдән.
Ағ думанлар учалыр көй үзүнә дағлардан,
Чох сәриндир һавасы, кечмә бу яйлаглардан.
Күн чыхыр, көйдә булут гырмызы рәнкә бояныр,
Кәндлиләр чох йорулуб уйгудан[1] инди ояныр.
Пәйдән мал-гараны бә'зи чыхардыр гырağа,
Бә'зи сәһрая кедир ишләмәйә, бә'зи бағa.

---

[1] *Уйгу*—юху.

КОЧ

Сәһәр-сәһәр яз чағы
Көчүр оба яйлаға.
Кәлинләрин балағы
Батар лилә, батдаға.

Арвад, киши, оғлан, гыз,
Көн чарыглы, башмаглы,
Кедир горуг-гайтагсыз
Кәлин, гызлар яшмаглы.

Гоюн, гузу, ат, эшшәк
Салмыш чөлә галмағал,
Дәвә, мая, нәр, көшшәк,
Лөкләйирләр далбадал.

Киши әлиндә чомаг
Сүрүр йүклү өкүзү,
Дәвә үстә бир ушаг
Чох охуюр бу сөзү:

«Ағ дәвә алчаг кедәр,
Голунда голчаг кедәр.
Ағ дәвәнин көзләри,
Ерә дәйәр дизләри.
Энди чая юһ-юһ,
Ағча мая юһ-юһ.

ИКИ УШАГ

Йолдашына бир ушаг
Деди:—Дур кәл ойнаяг.
Ойнамағын вахтыдыр,
Гызыл күлүн тахтыдыр.
Гызыл күлү әкәрләр,
Мисгал илә чәкәрләр.
Кедәк көрәк ушаглар
Бағда нә чүр ойнаглар.—
Йолдаш деди:—Гардашым,
Динмә, ағрыйыр башым.
Ачылса күл, олса яз,
Мәним көнлүм ачылмаз:
Мән дәрсими билмирәм,
Ойнамағы нейлирәм.—
Буна деди о бирси:
— Бу күн гой галсын дәрси,
Инди һәлә кәл кедәк,
Бағда кәзиб сейр эдәк.
Эртә дурарсан сәһәр,
Дәрси эдәрсән әзбәр.—
Йолдашы верди чаваб:
— Данышма бәд-биһесаб,

Сүбһә бу күнкү иши,
Гоймаз ағыллы киши.
Дәрсими һазырларам,
Сонра кедиб ойнарам.

АНА ВӘ БАЛА

Отурмуш ана,
Басмыш бағрына
Назлы көрпәсин,
Лайла дер она.

Ушаг ятмайыр,
Бахыр, ағлайыр,
Анасы ону
Бу чүр охшайыр.

«Дағда дарылар,
Сүнбүлү сарылар,
Гоча гарылар
Бу балама гурбан.

Дағда тағанлар,
Бир-бирин боғанлар,
Оғлан доғанлар
Бу балама гурбан.

Бир бөлүк атлар,
Атлар көй отлар,
Әрсиз арвадлар
Бу балама гурбан.

Дағын маралы,
Көзү гаралы,
Дүнянын малы
Бу балама гурбан».

ИКИ ДАНА

Кетмишди бир чүт дана
Отламаға бир яна.
Нахырдан айрылдылар,
Бир дәрәдә галдылар.
Ахшам оланда бири
Истәди дөнсүн кери.
Йолдашын дүмсүклəди,
Бу чүр она сөйлəди:
— Ай дана, дана, дур кедәк,
Гарныны долдур кедәк.—
Йолдашы верди чаваб:
— Этмә, чаным, изтираб,
Тәләсмә чох, эртәдир.—
Эшитдикдә бу сөзү
Кәндә гайытды өзү.
О бирси орда ятды,
Гурд да кәлиб дағытды.
Йолдашы кәлди сәһәр
Та ондан тутсун хәбәр.
Көрдү ки, о чан верир.
Рәһми кәлиб диндирир:
— Ай дана, дана дартадыр,
— Диндирмә, дәрдим артадыр.
— Мән сәнә дедим: кәл кедәк,
Сән нийә дедин эртәдир?

ТӘНБӘЛ

Чох ятма, дур, а тәнбәл!
Ятсан, олар иш әнкәл.
Күн дағлара яйылды,
Һәр бир ятан айылды.
Яр-йолдашын сәһәрләр
Тез мәктәбә кедәрләр.
Сән чештәдәк ятырсан,
Пал-палтарын атырсан.
Хейрү-шәрин ган, оғлум!
Өз һалына ян, оғлум!
Бир азча һиммәт эйлә,
Бир азча гейрәт эйлә:
Һәр ким диләр шад олсун,
Кетсин чалышган олсун!

БАҒЧА

Көйәрин, көй чәмәнләрим, көйәрин,
Сүнбүлүм, ясәмәнләрим көйәрин.
Ачылын, ийли күлләрим, ачылын,
Аллы-әлванлы күлләрим, ачылын.
Етишин, мейвәчикләрим, етишин,
Саралын, һейвачыгларым, етишин.
Мәнә бир севкили гонаг кәләчәк,
Кәләчәк, билмирәм һачаг кәләчәк.
Кәләчәкдир бабам мәним яныма,
Бахачаг аллы-күллү бостаныма,
Кәзәчәкдир гәдәм-гәдәм бағымы,
Көрәчәкдир үзүмлү чардағымы.
Дәрәчәк дадлы мейвәләр, ейәчәк.
Мәнә мин дәфә мәрһәба дейәчәк:
— Машааллаһ, нә яхшы габилсән,
Бағчабанлыгда хейли камилсән.
Дарайыб, су вериб чалагламысан,
Шахтадан гышда яхшы сахламысан.

Рус классикләриндән тәрҗүмәләр

БАЛЫГ, ӨРДӘК ВӘ ХӘРЧӘНК

И. А. Крылов

Бир балыг, өрдәк илә бир хәрчәнк
Бир заман олду үчү һәмаһәнк.
Йүклүчә бир араба чәкмәк үчүн,
Өз ериндән ону дәбәртмәк үчүн
Гошулуб чәкдиләр исә нә гәдәр,
Олду зәһмәтләри ахырда һәдәр.
Араба кетмәди әсла габаға,
Дейәсән батмыш иди бир батаға.
Бәс нәдән өтрү бу иш мүшкүл иди?
Йүк дейил чох да ағыр, йүнкүл иди.
Өрдәйин мейли көйә учмаг иди,
Балығын гәсди суя гачмаг иди.
Кәрчи хәрчәнк дә күч этмәкдә иди,
Фикри, һейфа, кери кетмәкдә иди.
Бурда ким һаглы, мүгәссир кимдир?
Гой ону билсин о ким һакимдир.
Бу гәдәр биз билирик ки, бу чәһәт
Галмыш орда араба биһәрәкәт.

ФИЛ ВӘ АЛАБАШ

И. А. Крылов

Халга көстәрмәйә фили филбан
Күчәдә кәздирир иди һәр ян.
Фил бу ерләрдә, бәллидир, олмаз.
О сәбәбдән дә халг ону танымаз.
Халг мат-мат, тәәччүб әйләйәрәк
Архасындан кедирди әснәйәрәк.
Билди һарданса бунларын сорағын
Алабаш, кәсди дәстәнин габағын.
Фили көрдүкдә чумду, гышгырды,
Улады, басды, һүрдү, һайгырды.
Деди топлан:—А гоншу, ай алабаш,
Этмә рүсвайчылыг, бир азча яваш!
Сәнми фил үстүнә мырылдарсан?
Бах, өзүн, а языг, хырылдарсан.
Амма көр о нечә кедир саймаз,
Сән һүрүрсән, о һеч мәһәл гоймаз.—
Алабаш сөйләди чәвабиндә:
— Ганырам, эһ, эһ, онлары мән дә.
Иштә[1] ялныз мәнә верән чүр'әт
Будур, әлбәттә ондакы һаләт.

[1] *Иштә*—будур.

Бөйләчә дава этмәзин[1] һәр вахт,
Давакарлыгда тапмышам шөһрәт.
Гой мәни тә'риф әйләсин итләр,
Һәм десинләр көрән чәмаәтләр:
«Барәкаллаһ, гүввәтличә алабаш
Филин үстә әчәб кедир бирбаш».

[1] *Этмәзин*—этмәдән.

САЗАНДАЛАР

И. А. Крылов

Дәчәл меймун, чолаг айы, чәп кечи
Бир улаға йолдаш олду һәр үчү.
Дөрд сәсличә бир мусиги нәғмәси
Чалмаға һәмаһәнк олду чүмләси.
Ики каманча, ики тар тапдылар,
Бир чәмәнин үстә мәчлис япдылар[1].
Отурдулар, тәрәб[2] бәзми[3] гурдулар,
Мизрабы тара нә гәдәр вурдулар,
Сүртдү каманчая айы әлләрин,
Аз галды ки, лап гопара телләрин.
Һейфа ки, чыхмады тарын сәдасы,
Үчалмады каманчанын нәвасы.
Меймун деди:—Бир даянын, гардашлар!
Бу нөв илә отурмазлар, йолдашлар!
Қаман чаланлар үз-үзә отурсун,
Гой тарчылар галхыб аяға дурсун.
Кәлин инди нәғмәни башдан чалаг,
Даға, даша, сәһрая шуриш салаг.—

[1] *Япмаг*—әләмәк, гурмаг.
[2] *Тәрәб*—шәнлик.
[3] *Бәзм*—мәчлис.

Башладылар нәғмәләри чалдылар,
Енә сәс чыхмады, һейран галдылар.
Эшшәк бағырды:—Гардашым, тохта, дур,
Мән дуймушам илләтини, бах будур:
Бизим белә отурмамыз гәләтдир,
Чәркә илә дураг, о мәсләһәтдир.
Табе олду тамамиси улаға,
Амма енә сәс кетмәди узаға.
Иштә енә мүнагишә башланды,
Отурмаг үстә сөзләри узанды.
Бу әснада кечди ордан бир бүлбүл.
Ялвардылар:—Сән эт бизә тәәммүл.[1]
Биз бир нечә каманча, тар тапмышыг,
Бурда бир ишрәт мәчлиси япмышыг.
Хаһишимиз будур, бир азча зәһмәт
Чәкиб бизә отурмағы кәл өйрәт.—
Бүлбүл деди:—Бунлар илә кар ашмаз,
Бу баш, гулаг каманчая ярашмаз.
Мусиги зөвгү истәйир бу сән'әт,
Бир дә кәрәк элм илә габилиййәт.
Сиздә ки йохдур бунлардан бир әсәр,
Бош ерә зәһмәт чәкмәйин мүхтәсәр.

[1] *Тәәммүл этмәк* — тә'лимат вермәк.

ЗӘҺМӘТКЕШ АЙЫ

И. А. Крылов

Көрдү айы кәндли чәкир зәһмәти,
Вар әчәб асудә, асан сән'əти.
Әймә әйир мәнфәәт илә сатыр,
Пул газаныр, яхшы газанча чатыр.
Дүшдү онун да һәвәси бу ишә,
Фикр әләди: «Яхшыча тапдым пешә!»
Кетди мешә ичрә одун гырмаға,
Шах-будағы башлады сындырмаға.
Һансы бирин басды әйә бир тәһәр,
Сынды ағач, зәһмәти олду һәдәр.
Кәзди, доланды мешәни һәр тәрәф,
Хейли ағач сындырыб этди тәләф.
Көрдү ки, һеч әймә әйә билмәйир,
Сонра кедиб кәндлийә бөйлә[1] дейир:
— Бир ишим, ай гоншу, дүшүбдүр сәнә,
Сән тары, гандыр сәбәбин бир мәнә.
Мән мешәдә хейли ағач гырмышам,
Истәмишәм әймәйә, сындырмышам.
Сөйлә, бунун бирчә нәдир илләти,
Мән нә үчүн билмәдим ол сән'əти?—

[1] *Бөйлә*—белә.

Кәндли деди:—Вәчһи будур, мүхтәсәр,
Сәндә о шейдән әбәдән йох әсәр.
Сәбр, биликдир бу ишин һекмәти,
Сән бачара билмәзсән ол сән'əти.

КӨЛ ВӘ ЧАЙ

И. А. Крылов

Көл сөйләди бир күн гоншусу чая:
— Нә ахырсан, төкүлүрсән дәрйя,
Каһ кәрәчи дашыйырсан, каһ гайыг,
Йорулмазсан мәкәр һеч сән, ай языг?
Йүк, миник чәкирсән беләдән-белә,
Ишләмәк олмаз, а чаным, бир белә!
Сәнин гәдәр мән ишләсәйдим әкәр,
Гурумушдум, йох олмушдум, мүхтәсәр.
Нәгшәләрдә мәним ерим йохса да,
Сәнин әйри чызыгларын чохса да,
Дейилсәм дә, дүздүр, халгын мәсрәфи,
Кәрәк дейил чох да мәнә тә'рифи.
Бунлар бүтүн бош-бош кәрәксиз ишдир,
Амма мәним дөрд бир яным гәмишдир.
Көй, юмшаг от ичинә батмышам,
Ханлар кими пәргү ердә ятмышам.
Кәми, гайыг, кәрәчи дә, колаз да,
Мәни һеч вахт инчитмәмиш бир аз да.
Һәрдән күләк әсәр ки, ярпаг дүшәр,
Анчаг онда суюм бир аз тәрпәшәр.
Бу гайғысыз яшамағы, әлгәрәз,
Бир шей илә этмәк олармы әвәз?

Күләк нә гәдр әссә дә тәрпәнмәрәм,
Раһат галыб дүняны сейр эйләрәм. —
Чай чаваб верди:—Сейр эдәркән узун,
Һеч дүшәрми хатырына бу ганун:
Ки су әкәр тәрпәнсә, ахса даим,
Тәравәти олар о вахт гаим.
Мән ки, бөйүк чаям, халга нафеәм[1],
Сәбәб одур бу ганунa табеәм.
Тәрк эдәрәк бүтүн истираһәти,
Газанмышам мән бу шану-шөвкәти.
Бәлкә енә бу һал илә шадкам,
Йүз илләрчә галачағам бәрдавам.
Амма сәнин итәчәкдир ад-санын,
Галмаячаг ер үзүндә нишанын.—
Чай дедийи сөзләр ерини алды,
Илдән-илә көлүн сую азалды.
Алаг басды, чән үзүнү бүрүдү,
Ахырда лап бүтүн-бүтүн гуруду.

---

[1] *Нафе* — файдалы.

ГУРД ВӘ ГУЗУ

И. А. Крылов

Су кәнарында гәфләтән начар
Бир гузу бир күн олду гурда дүчар.
Гузу горхуб даянды хейли мәлул[1].
Гурд оларкән су ичмәйә мәшғул.
Фикри ондайды ким, тапыб нә десин,
Гузуну бир бәһанә илә есин.
Деди:—Ахмаг гузу, мәкәр корсан,
Мәни йохса көрүб дә саймырсан?
Де көрүм бир, нечүн суя кирдин?
Нийә сәрчешмәни буландырдын?—
Горха-горха гузу деди:—Әчәба,
Мән ки. сәндән даянмышам ашаға.
Сәни көрдүкдә этмәрәм чүр'әт,
Су кәнарына кәлмәрәм һеч вахт.—
Гурд ачыгланды, сөйләди:—А ясар.
Сәндә вар чүрбәчүр яман һаллар.
Ил ярымдыр эшитмишәм буну мән:
Данышырсан далымча чох сөзү сән.—
Гузу анд ичди, кәлди фәряда:
— Йох идим мән о вахт дүняда.

[1] *Мәлул*—бикеф, гәмкин.

Сән билирсән, мәним яшым аздыр,
Анадан олдуғум һәмин яздыр.—
Гурд чаваб тапмады, гәзәбләнди,
Гышгырыб чох ачыглы сәсләнди:
—Тутаг ки, сән о вахт һеч олмамысан,
Анадан я ки һеч доғулмамысан,
Вар имиш ки, атан, анан о заман,
Нә дейирсән, бу доғрудур, я ялан?
Бу ерә чүн етирди гурд сөзүнү,
Тутду, йыртды, дағытды ол гузуну.

ЧҮТЧҮ ВӘ ИЛАН

И. А. Крылов

Гыш күнү бәрк човғун иди бир сәһәр,
Чүтчү баба йолдан эдирди күзәр.
Көрдү гар үстүндә ятыб бир илан,
Шиддәти-сәрмадан[1] олуб нимчан[2].
Шахта гурутмуш бәдәнин сәрбәсәр,
Зәррәчә йох һиссдән онда әсәр.
Хатири янды иланын һалына,
Гылды тәрәһһүм[3] онун әһвалына.
Гапды көтүрдү гар үзүндән ону,
Кәндә кәтирди о әзиз меһманы.
Од гырағында она верди мәгам,
Мүмкүн олан гәдр эләди эһтирам.
Исти әсәр этди чү бир ан она,
Кәлди о саәт дейәсән чан она.
Говзады ердән башын ол бәдкүһәр[4],
Олду вәлине'мәтинә[5] һәмләвәр.

1 *Шиддәти-сәрма* — союғун шиддәти.
2 *Нимчан* — ярымчан.
3 *Гылды тәрәһһүм* — рәһми кәлди, языгы кәлди.
4 *Бәдкүһәр* — начинс.
5 *Вәлине'мәт* — һами, һимайәкар.

Сөйләди чүтчү:—А нәмәкнашүнас,[1]
Не'мәтә бөйлә олунурму сипас?[2] —
Бөйлә дейиб гапды очаг дашыны,
Әзди о саәт иланын башыны.

1 *Нәмәкнашүнас*—нанкор.
2 *Сипас*—шүкүр.

УШАГЛЫГ ХАТИРАТЫ

И. С. Никитин

Нә яхшыдыр ушаглығын һаллары,
Нә көзәлдир ушаглыг хәяллары!
Яда кәлир ағламағым, шадлығым,
Бу дүнянын гәминдән азадлығым.
Мүркүләйир нәнәм тахыб чешмәйи,
Дүшүб ерә тохудуғу әлчәйи.
Лампа эвин орталығында яныр.
Пишик дә бир янда дүшүб тулланыр.
Гыш кечәси чөлдә күләк бәрк әсир,
Кәндлиләрин табу-тәванын кәсир.
Ширин-ширин нәнәм нағыллар дейир,
Мәним юхум гачыр, нәнәм әснәйир.
Дурур нәнәм мәним үчүн ер салыр,
Үстүмү өртүр, мәнә лайла чалыр.
Чыраг яныр, мәним юхум кәлмәйир,
Выйылдайыр күләк дә динчәлмәйир.
Ахтарырам, дүшмүр ушаглыг әлә,
Һалым олур фәна бу күндән белә.
Кетди о гиймәтличә саәтләрим!
Дәмбәдәм артыр даһа зәһмәтләрим.
Һардасыныз, эй шад кечән дәмләрим!
Һардасыз, эй севкили һәмдәмләрим?!

ГЫШ

А. С. Пушкин

Будур, шимал ели гопуб кувулдар,
Сүрүкләйиб булутлары выйылдар.
Будур, енә гыш нечә ки вар, кәлир,
Шахта кәлир, союг кәлир, гар кәлир.
Сәпир гары ағачлара, коллара,
Дәрәләрә, тәпәләрә, йоллара.
Ағ өртүйә бүрүндүрүр аләми,
Чулғалайыр, кейиндирир аләми.
Шахта вурур, ширин сую дондурур,
Гарғалары гар үстүнә гондурур.
Күләк әсир дағда гары юмурлар,
Юмбаланар, долар чала-чухурлар.
Човғун кечә дүмдүз эдир ер үзүн,
Гар ишығы күндүз эдир ер үзүн.
Ишыг дүшәр гар үстүнә парылдар,
Тапдалаян вахтда ону харылдар.

ГЫШ ЙОЛУ ВӘ Я ГЫШ СӘФӘРИ

А. С. Пушкин

Далғаланан думанларын арасындан ай чыхыр,
Гәмли ятан сәһралара гәмли-гәмли нур сачыр.
Гыш сәфәри, тәк йол көнлү дарыхдырыр, чан сыхыр.
Арабаны сүрүкләйир һарын атлар түнд гачыр.
Тәк чалынан зынгролар узун-узун кувулдар,
Усандыран бир сәс илә выйылдар...
Сүрүчүнүн шәргисиндә вәтән сәси динләнир,
Каһ руһума бәһчәт[1] верир, каһ гәлбимә гәм кәлир.
Нә ишылты, нә дә чыраг, нә бир гара дахма вар,
Һәр ер бүтүн йиийәсизлик, һәр ер бүтүн галын гар...
Фәгәт һәрдән бахар икән узун, узаг чөлләрә,
Ала верст ағачлары кәлир анчаг нәзәрә.

---

1 *Бәһчәт* — шадлыг.

ГАФГАЗ

А. С. Пушкин

Гафгаз алтымдадыр, ән мүдһиш олан зирвәдә мән
Тутмушам тәк учурум, гарлы дағ үстүндә гәрар.
Гарагуш учмаға галхарса узаг бир тәпәдән,
Нә гәдәр йүксәк учарса, енә дөврәмдә учар.
Бурадан мән көрүрәм чешмәләри гайнамада,
Шиййһәли,[1] горхулу учгунлары илк ойнамада.
Бурда мәндән ашағы көйдә булут ойнаглар,
Арасындан булутун дағда су гайнар, чағлар,
Көрүнүр онларын алтында бөйүк даз гаялар,
Онун алтында зәиф, чығ, гурумуш кол-кос вар.
Даһа ондан ашағы рәнки яшыл орманлар,
Орда гушлар өтәр, әтрафы кәзәр чейранлар.
Сығыныб дағда япылмыш кумая инсанлар,
Дырмашыр сәрт гаялар үзрә бүтүн һейванлар.
Йүрүйүр дағ ашағы, орда чобан да дәрәйә,
Иштә мәфтунлашыр инсан бу көзәл мәнзәрәйә.
Орда ким, даим Арагва чайы гәлтан-гәлтан,
Чарпараг көлкәли саһилләрә эйләр чәрәян.
Дар кечид ичрә фәгир атлы да пунһан олуйор,[2]
Орда шиддәтлә Терек нәһри[3] хүрушан олуйор[4]

---

1 *Шиййһә*—сәс-күйлү, курулту.
2 *Пунһан олуйор*—кизлин олур, көздән итир.
3 *Нәһр*—чай.
4 *Хүрушан олуйор*—чошур, гайнайыр.

Ойнайыр, чәнк элӛйир[1] даз гаяларла дөйүшүр,
Ачымыш далғалары, дашлары чейнәр, өтүшүр.
Тө'мә[2] көрмүш гәфәси-аһән[3] ичиндә сан шир,
Чырпыныр, ғүрриш эдир,[4] саһили куя кәмирир.
Лейк әфсус! Нә вар тө'мә онунчүн, нә сүрур,[5]
Ону мүдһиш гаялар һәр ики яндан сыхыйор.

---

1 *Чәнк эләйир*—дава эдир, вурушур.
2 *Тө'мә*—ейинти.
3 *Гәфәси-аһән*—дәмир гәфәс.
4 *Ғүрриш эдир*—нә'рә чәкир.
5 *Сүрур*—севинч, шадлыг.

КҮН КИ СӘҺӘРЛӘР...

Максим Горки

Күн ки сәһәрләр чыхыр, ахшам батыр,
Әксиләмәз зүлмәти зинданымын.
Санма ки, бир ләһзә[1] кешикчим ятыр,
Фикри галыб мәндә никәһбанымын[2].
Һәр нечә истәрсән, элә чәк кешик,
Архайын ол, мән бурадан гачмарам.
Истәйирәм кәрчи мән азадәлик,
Зәнчири амма бачарыб ачмарам.
Ах сиз, а зәнчир, а зәнчирләрим!
Сиз дә дәмир бәкчисиниз[3] һәр заман,
Сизләри мүшкүлдүр ачым, сындырым,
Чатлады бағрым, аман аллаһ, аман!..

---

1 *Бир ләһзә*—бир ан.
2 *Никәһбан* — кешикчи.
3 *Бәкчи* — көзәтчи.

ҮЧ ХУРМА АҒАЧЫ

М. Ю. Лермонтов

Әрәбистанда гумлу чөлләрдә
Үч бөйүк хурма нәхли битмишди.
Бир сәрин чешмә варды ол ердә,
Лакин отлар ичиндә итмишди.
Кечди чох илләр олмады орада
Бир мүсафир кәлиб сираб олсун.
О ағачлар о дадлы гайнамада
Күндән аз галды говрулуб солсун.
Бисәмәрликләриндән[1] ахырда
Дарыхыб чох шикайәт эйләдиләр:
— Эй тары, сән бизи белә ердә
Нәдән өтрү яратмысан?—дедиләр.
— Биз мәкәр ондан өтрү хәлг олдуг
Ки, галаг бисәмәр бу сәһрадә?
Бүркүдән, истидән яныб солдуг,
Нәйә бәс лазымыг бу дүнядә?
Этмәдик бир гәриби биз хошнуд,
Ай тары, эй кәрәминә гурбан,
Бизи хәлг этмәдән нәдир мәгсәд?
Бирчә сиррин бу һекмәтин гыл эян!

[1] *Бисәмәр*—сәмәрәсиз, файдасыз.

Сөзләри етмәмишди итмамә
Ки, узагдан көрүнду бир боғанаг.
Һай-һуй, күй, гәрибә һәнкамә,
Данга-данг, занга-занг, даранга-даранг.
Элә йүклү, гатар-гатар дәвәләр
Совуракән чөлүн о исти, сары
Гумларыны, тикан гапыб кәвәләр.
Лөкләйиркән кәлир о ваһә сары.
Алачыглар, кәчавәләр чатылыб,
Миник алтында далдаланмышдыр,
Үстүнә көһнә бир чечим атылыб,
Чарвадарлар күн алтда янмышдыр.
Сөйкәнәркән каманына хәстә,
Атына бир әрәб ачыгланды.
Һарын ат галхды дик аяг үстә,
Ох дәйән аһу кими тулланды.
Ағ либас кеймиш өзкә бир миничи
Вурду маһмыз, о да ат ойнатды.
Башы үзрә доландырыб гылынчы,
Низәсин атды, тутду, фырлатды.
Бу саяг һәлһәләйлә бир анда
Кәлди чатды о ваһәйә карван.
Йорғун-арғын, сусуз биябанда
Ағачын көлкәсиндә тутду мәкан.
Тулуғун долдуруб су ичди тамам,
Юдулар һәм үз, әл, аягларыны,
Һәм ағачлар баш әйди, верди салам,
Гылды тәкрим әзиз гонагларыны.
Күн батыб ахшам олду чүн амма,
Олары карван әһли балталады.
О кечә та ишыгланынча һава,
Доғрайыб, яндырыб очаг галады.
Сүбһ олан вахтда көчүб карван
Енә өз адәтилә дүшдү йола.

Бир союг күл о ердә галды нишан,
Ону да ел совурду сағ вә сола.
Көлкәсиз инди дә о чешмә ахыр,
Гуру, бош чөлләри сәгайәт эдир[1],
Һүзн илә чаниби Һичаза[2] бахыр,
Гәбри-пейғәмбәрә шикайәт эдир.
О биябанда исти ел анчаг.
Сары гум долдурур она һәр ан.
Овлайыб өз шикарыны учараг
Гонур орда дидиб ейир чалаған.

---

[1] *Сәгайәт эдир*—сулайыр.
[2] *Чаниби Һичаза*—Һичаз тәрәфә.

ВӘТӘН

М. Ю. Лермонтов

Мән севирәм вәтәними, амма әчибә севмәк,
Ағлым чатмаз тә'йин эдәм о эшгимин пайәсин.[1]
Нә ган төкүб газанылмыш шөһрәтинә күвәнмәк,
Нә кибр илә долу олан э'тибарын сайәсин.
Нә гаранлыг, мүбһәм, гәдим рәвайәтин истәрәм,
Бу шейләрин һеч бириси хатирими шад этмәз.
Чох севирәм,
— Нәдән өтрү?
— Мән өзүм дә билмирәм.
Онун сәрин яйлагларын көнүл нечә яд этмәз
Галын, көзәл мешәләрин, дәря кими чайларын,
Арабая миниб күндүз чапараг йол кетмәйи,
Тикиш тикән аналарын ләззәтли лайлаларын,
Кәндин титрәк одларына кечә нәзәр этмәйи,
Од вурулмуш күләшләрин көйә чыхан түстүсүн,
Гышлаглардан яйлаглара көчүб кедән элләри,
Дәрзләрлә долу олан хырманларын, истисин,
Ахшам чағы яваш-яваш әсән сәрин елләри!
Мән көрүрәм күләш илә өртүлмүш бир газманы,
Архасында котан илә сүрүлмүш бир ямачы,

---

[1] *Пайә*—дәрәчә.

О әтрафда хейли таныш олмадығым инсаны,
О тәпәнин лап башында бир чүт яшыл ағачы.
Нә вахты ки, кәндимиздә олур байрам ахшамы,
Бир һампанын доггазына кәлиб чәм олур һамы.
Чох севирәм чаванларын күлүб данышмагларын
Бир-бирилә хырда ушагларын ойнашмагларын.

АНА ДУАСЫ

Г. Р. Державин

Гамыш эвдә яныр бучагда чыраг,
Ойнайыр орталыгда көрпә ушаг.
Гар яғыб чөлдә, амма човғун вар,
Гары ердән күләк гапыб совурар.
Белә фикр эйләйир о вахтда ушаг:
«Бирчә яй күнләри кәләр дә һачаг!»
Ата үммид илә бахар ушаға,
Бүзүлүбдүр анасы бир бучаға,
Чәһрәси гаршысында ип әйирир,
Ушағыйчүн белә дуа элийир:
— Гадир аллаһ, чәлалын һөрмәтинә,
Ҝибрияву[1] кәмалын һөрмәтинә,
Әрзим олдур ки баркаһында,
Баламы сахла өз пәнаһында!
Ҝөнлүмү сағлыг илә шад эйлә,
Бәхтин, өмрүн узун, зияд эйлә.
Бөйүсүн, кәнч бир чаван олсун,
Гочалан вахтда камран[2] олсун.

1 *Ҝибрия*—бөйүклүк.
2 *Ҝамран* — бәхтияр, хошбәхт.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Мүгәддимә 3

ШЕИРЛӘР

Ҹүҹәләр 9
Гары вә гуллугчулары 10
Гарангуш балалары 11
Ата вә оғул 12
Ит вә көлкәси 13
Я з 14
Гушлар 15
Сәрчә вә гырғы 16
Күлләрин бәһси 18
Вәтән 20
Оғру вә анасы 21
Айы вә арылар 23
Айы вә шир 24
Түлкү вә гурд 25
Улаг вә аслан 27
Яй сәһәри 29
Көч 30
Ики ушаг 31
Ана вә бала 33
Ики дана 35
Тәнбәл 36
Бағча 37

РУС КЛАССИКЛӘРИНДӘН

ТӘРҸҮМӘЛӘР

Балыг, өрдәк вә хәрчәнк 41
Фил вә алабаш 42
Сазандалар 44
Зәһмәткеш айы 46
Көл вә чай 48
Гурд вә гузу 50
Ҹүтчү вә илан 52
Ушаглыг хатирәты 54
Гыш 55
Гыш йолу вә я гыш сәфәри 56
Гафгаз 57
Күн ки сәһәрләр 59
Үч хурма ағачы 60
Вәтән 63
Ана дуасы 65

Рәссамы *Р. Әмиров*
Техн. редактору В. Гаврилова
Корректору *Ш. Адыкөзәлова*

Чапа имзаланмыш 26/IV-1954-чү ил.
Форматы 60×84¹/₁₆—2,125=3,9 чап листи. Нәшр. листи 2,5 ФГ 67083.
Сифариш № 79. Тиражы 15.000

Азәрбайчан ССР Мәдәнийјәт Назирлијинин „Гызыл Шәрг" мәтбәәси.
Бакы, Һәзи Асланов күчәси № 80.

87046
0000000004876

АББАС СИХХАТ

СТИХИ

(на азербайджанском языке)

Азербайджанское
Издательство Детской и Юношеской Литературы

Баку—1954